

REPENSEM LA DEMOCRÀCIA

IVONE GEBARA

Camaragibe, Pernambuco, Brasil

L'any 2005, sobretot en el món universitari, es va celebrar el bicentenari del naixement d'Alexis de Tocqueville, el consagrat autor de *La democràcia a Amèrica*, obra que va portar a la intel·lectualitat a reflexionar sobre què era una democràcia moderna. Tocqueville, en aquella època, analitzant la societat nord-americana, tot i ser francès, ja havia profetitzat les formes de despotisme que resultarien de la "igualtat de condicions" de la *societat individualista de massa*. Segons ell, hi hauria una exacerbació de les exigències egoïstes i una tirania de l'opinió democràtica, que pel fet d'exigir que totes les diferències siguin igualment respectades acabaria per destruir el que anomenem bé comú. I encara més: acabaria per fer-nos viure en una mena de "totalitarisme tou" imposat per la societat de consum, que excitaria els nostres desitjos narcisistes en benefici propi. Aleshores la pretesa igualtat democràtica es fonamentaria, en certa manera, en la universalització del consum individual en profit del lucre d'una elit. Aquesta anàlisi feta fa més de dos-cents anys pot ser una referència per ajudar-nos a entendre la fallàcia de la democràcia actual i la nostra incapacitat per crear noves formes d'organització social que afavoreixin la vida de la majoria.

Ens adonem cada cop més de la complexitat del que anomenem "democràcia" i de la necessitat d'entendre i construir noves formes de convivència social davant l'exclusió creixent de persones en tots els continents. Aquestes formes no poden ser abstractes o preestablertes, com si fossin models més o menys fixos o rígids als quals volem arribar. De la mateixa manera, no podem fer servir només els principis generals dels drets humans, atès que els principis molt sovint habiten en el món dels ideals i no aconsegueixen articular solucions immediates. Així mateix, no podem pensar en models democràtics iguals per tothom, perquè estarien copiant la pretesa democràcia de l'Imperi dels Estats Units. Tampoc poden veure els éssers humans, homes i dones, com a fonamentalment bons i, per això mateix, sempre capaços de voler el bé els uns dels altres. I entre els bons es triaria els millors, i els reconeixèiem com a detentors de poders de bondat capaços de transformar les nostres relacions. I cal recordar que aquest ha sigut el procediment actual de les religions: el de voler fundar comportaments polítics de dreta o d'esquerra batejant-los de "democràcia segons la voluntat divina". Una vegada més accentuariem les formes

jeràrquiques, i també, indirectament, models a imitar en la línia del consumisme consagrat pel capitalisme vigent.

Avui dia el consum, considerat gairebé com una pràctica religiosa, no reflecteix tan sols, a la seva manera, la qüestió de les classes socials, sinó que mostra una mena d'invitació a un igualitarisme "democràtic" consumista. Tothom necessita i pot tenir el seu aparell de música, el seu telèfon mòbil, el seu ordinador, el seu cotxe, la seva dieta personalitzada. El col·lectiu cedeix el seu lloc a l'individu. Aleshores es dona la perversió de la democràcia i, a partir d'aquesta, els governants només passen a garantir el creixement del consum inútil, permeten la propaganda de productes superflus per la manutenció de la vida, i deixen de banda les activitats bàsiques que mantenen una vida amb dignitat. Els governs anomenats avui democràtics acaben permetent el desenvolupament de l'il·lusori somni que tots els béns de consum que la propaganda proposa poden estar a l'abast de tothom. I, en aquesta il·lusió ideològicament conscient, no hi ha cap altra alternativa que, com diu Foucault, "vigilar i castigar", o, com diu Deleuze, "controlar", sobretot els pobres. I això perquè tots nosaltres estem més o menys embriagats per les novetats i extravagàncies que la societat de consum presenta, i veiem, en la fallera de posseir aquests béns, la realització de la nostra humanitat i la vivència de la nostra ciutadania. Els pobres, homes i dones, també poden i han de desitjar, però l'Estat vigilant controlaria els excessos comprensibles del desig d'aquells que no volen ser-ne exclosos. Hi ha una mena de perversió que manté viu el capitalisme vigent, i en ell una il·lusió de democràcia.

Hem fet de la democràcia un regne de consumisme, de manera que acabem entenent la democràcia com el dret de tots i de totes d'usufructuar la "igualtat de condicions" per tal de desitjar i posseir el superflu, el descartable, allò que alimenta la divinitat del lucre sempre present entre nosaltres. És més: hem fet una democràcia que es dona el dret d'exhibir el superflu, d'escriure i convèncer sobre el dret al superflu com a producció cultural. És per això que la societat anomenada democràtica en la qual vivim ha passat a ser una societat sempre àvida de nous plaers, de noves dominacions, d'instrumentalització i comercialització de cossos. És una societat que exigeix cada cop més especialitzacions i produeix cada cop més éssers humans descartables, subjectes d'assistència pública. La nostra

democràcia ha passat a ser una democràcia de façana, una democràcia de paraula buida de sentit ètic.

Tinc la sospita que aquesta paraula “democràcia” s’ha tornat una paraula inadequada, un concepte gastat i impropï per explicar el que vivim i el que ens agradaria viure. Mentrestant, continuem parlant de democràcia i vivint en la realitat, en un règim totalitari mundial, militaritzat i tecnològic. Aquest clava els “drets humans” universals i esborra del mapa diàriament milers de criatures acabades de néixer. La dictadura del lucre i del consumisme ens ha reclòs en la “por de l’altre” que no té el que tenim, ens ha reclòs en la recerca de plaers individualistes i ens ha tornat, en certa manera, insensibles als moviments que encara busquen transformacions socials fundades en un bé comú de qualitat ètica.

De vegades penso que la idea que tenim de democràcia, sobretot en els ambients cristians, és potser una idea molt religiosa. Veiem la democràcia com una utopia, com una mena de fraternitat universal on totes les fams seran saciades, com a expressió idealitzada del regnat de Déu, com un món de relacions pacífiques i pacificadores, com un bon lloc polític al qual es vol arribar. Aquesta idea “religiosa de democràcia” no té prou força per oposar-se “a la religió capitalista democràtica” del consumisme. Totes dues pequen d’absolutisme i idealització de l’ésser humà, ja sigui amb el seu perfeccionament consumista o bé amb el seu perfeccionament anticonsumista. Ambdues se situen als extrems, es jutgen mútuament i busquen adeptes. En realitat sembla que s’obliden de la història humana i dels seus desafiaments reals, dels processos de socialització que ens marquen, dels micropoders que eduquen els nostres desitjos, i dels dolors immediats que sentim. No tinc pas respostes per trobar camins en aquest bosc gris en què ens trobem. Tinc uns quants suggeriments que serveixen com a invitació al pensament.

Si, per exemple, ens aturéssim a observar la vida quotidiana de cadascun i cadascuna de nosaltres, podríem admetre les dificultats inherents a les relacions humanes. Ens adonaríem que el guany i l’egoisme sempre estan sotjant les bones accions i les bones intencions de la gent. De la simplicitat i complexitat de la vida de cada dia aprendríem que la convivència humana exigeix un mínim d’ordre i de límits. Tot això perquè no som bons ni dolents per naturalesa. Som éssers històrics “barrejats”, i aquesta mescla fa que les nostres accions i institucions estiguin barrejades. No serem perfectes, ni irrepreensibles, ni farem un paradís de delícies i de justícia, ni una democràcia radical on tots i totes tinguin els seus drets respectats. No som totalment pacífics ni totalment bel·licosos. És per això que l’art polític que mira d’afavorir el bé comú ha de

lluitar amb éssers barrejats, inconstants, contradictoris, tan veritables i mentiders com som. I ha de proposar l’educació de cada individu en el petit lloc en què es troba, en la línia de “fes el bé que vulguis que els altres et facin”. En aquesta mateixa perspectiva, i ara en un espai més gran, les velles fórmules de la política democràtica que convidaven les persones a formar organitzacions per la defensa dels seus interessos, de tal manera que participessin del govern de la ciutat i de la nació, necessitarien recobrar força i creativitat per tal d’afrontar el complex moment en què vivim. La creació d’instàncies intermediàries en els diferents sectors de l’organització social necessitaria ser reactivada a fi de mantenir valors i ideals de serveis i de governabilitat que serveixin el bé comú. Per això, aquestes instàncies podrien fins i tot proposar la deposició d’un govern, d’un cap d’empresa, d’un governador, d’un bisbe, d’un capellà, d’un papa, d’un rei, d’un funcionari, d’un professor en cas que s’estiguin oblidant, a través dels seus actes, de donar prioritat al bé comú.

Aquestes haurien de funcionar des del barri fins a la ciutat, des de la capella fins a la diòcesi, des de l’hospital fins al Ministeri de la Salut. I qui definiria el bé comú? Aquest és el desafiament que tenim tothora, i sobretot en aquest moment en què sembla que vivim en el “totalitarisme tou” del lucre i del consumisme, i en una gran dificultat per trobar camins de justícia i de bé. Un cop més, aquí també, han d’aparèixer les “instàncies intermediàries” que s’organitzarien en els diferents nivells i institucions, i a partir d’aquí pensarien en el “bé comú” en aquella situació, en aquell moment, sense oblidar mai que formem part d’una complexa xarxa vital de relacions força més ampla que el nostre propi grup. Un cop més, no hem de pensar que serem perfectes; serem només un xic millors perquè serem capaços de reflexionar sobre les nostres dificultats i les nostres necessitats a la llum d’allò que ens sembla fonamental per al manteniment de la nostra vida i de la vida de les altres comunitats del planeta. Serem una mica millors “avui” perquè ens farem un convit mutu per tal que pensem i “construïm” els éssers humans que volem ser avui. La responsabilitat serà nostra i no pas d’aquells que decideixen per nosaltres i ens imposen la seva democràcia i la seva política. Sabrem que fins i tot formant part d’un “sistema capitalista imperial” que no hem triat estarem vivint “alguna cosa” del que creiem, i ajudant-nos a acollir les exigències de les properes passes que vindran. Potser aquestes petites coses nodriran la nostra fe i la nostra esperança per AVUI, i ens ajudaran a construir relacions una mica més democràtiques.